

عوامل موثر در توسعه کشت گلخانه‌ای (مطالعه موردی: استان ایلام)

آرزو پیروزه^۱، علیرضا پورسعید^۲، رویا اشراقی سامانی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل موثر در توسعه کشت گلخانه‌ای در استان ایلام انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل صاحبان گلخانه‌های استان ایلام ($N = 50$) می‌باشند. نمونه مورد مطالعه به دلیل کوچکی جامعه آماری با استفاده از روش سرشماری ($n = 50$) محاسبه گردید. روائی ظاهری و محتوایی پرسشنامه نیز با استفاده از نظرخواهی از اساتید مربوطه تایید و از ضریب آلفای کرونباخ جهت تعیین پایایی پرسشنامه استفاده شد، که مقدار ضریب محاسبه شده (0.763) دلالت بر قابلیت اعتماد ابزار تحقیق دارد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد، حمایت دولت، عوامل آموزشی، اقتصادی و زیرساختی $76/5$ درصد از واریانس کل متغییر وابسته را تبیین می‌نمایند.

واژه‌های کلیدی: عوامل موثر، توسعه، کشت گلخانه‌ای، استان ایلام.

^۱ دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، ایلام، ایران

^۲ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، ایلام، ایران

^۳ استادیار گروه مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، ایلام، ایران

مقدمه

در شرایطی که یکی از مهم‌ترین بحران‌های فراروی بشر امروز، تأمین غذا برای جمعیت قریب به ۷ میلیارد نفری کره زمین است، و ریشه کن کردن گرسنگی و فقر شدید، یکی از هشت هدف توسعه در هزاره اخیر می‌باشد، با توجه به کمبود اراضی قابل کشت، افزایش روز افزون تقاضا و نیاز مبرم به مواد غذایی بیشتر و با کیفیت و سلامت بالاتر، تقاضا برای تولید محصولات گلخانه‌ای با استقبال بیشتری مواجه گشته است. گلخانه یک سازه با ابعاد مختلف و زنده محسوب می‌گردد که هر جزء آن اثرات مستقیمی بر رشد محصول و نهایتاً کیفیت، کمیت و مدیریت محصول دارد که در پایان اثر خود را در افزایش سود و کاهش هزینه‌ها نشان خواهد داد (بی تا، ۱۳۹۰). اما کشت‌های گلخانه‌ای با وجود مزایایی چون "زودرسی و کیفیت بالای محصولات، صرفه‌جویی در مصرف آب با وجود سیستم‌های تحت فشار، بهره‌برداری فشرده و استفاده از تکنیک‌های جدید (حتی در اراضی کوچک و با آب محدود)، نرخ بالای بازدهی، استفاده از نیروی انسانی کمتر، زیبایی و نظارت در کار، امکان کنترل عوامل نامساعد جوی و آفات و بیماری‌ها در رشد و نمو گیاهی (حسینی و اشرفی، ۱۳۸۶)"، نیازمند ایجاد بستری مناسب جهت رشد و شکوفایی بوده تا بتواند پاسخگوی تقاضای روز افزون جمعیت بوده و محصولاتی در مقیاس بیشتر و با کیفیت بالاتر به بازار عرضه کند.

استان ایلام با دارا بودن ۵۰ واحد گلخانه مقام سی‌ام را در بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. و در حال حاضر از ۵۰ واحد گلخانه موجود در استان، ۱۸ واحد (۳۱۰۰۰ متر مربع) از این تعداد گلخانه فعال بوده و ۳۲ واحد (۶۵۷۰۰ مترمربع) غیرفعال می‌باشد (آمارنامه جهاد کشاورزی، ۱۳۹۰). که نیازمند توجه و تلاش بیشتر مسئولین و مشارکت مردم و صاحبان گلخانه‌ها در جهت رفع موانع، و ایجاد شرایطی مناسب در جهت توسعه واحدهای موجود، بازگشایی واحدهای غیر فعال و تاسیس واحدهای بیشتر و با کیفیت بالاتر می‌باشد، تا ضمن تأمین بخشی از نیازهای غذایی جامعه، به افزایش سلامت، بهبود کیفیت و کاهش فقر و بیکاری در منطقه کمک کرده و "با توجه به سطح زیر کشت، درآمد مناسبی برای تولیدکنندگان نیز فراهم آورد (باقی و مزرعه فراهانی، ۱۳۹۴)". بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، تحقیق حاضر در نظر دارد به بررسی عوامل موثر در توسعه کشت گلخانه‌ای در استان ایلام بپردازد.

رحمانی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان "ارزیابی عوامل مؤثر بر مدیریت بهینه گلخانه‌های صیفی استان خوزستان" بیان می‌دارند که بین سطح مدیریت بهینه گلخانه‌ها از نظر سن، رشته تحصیلی و سابقه کار گلخانه‌داران تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین دانش مهارتی گلخانه‌داران و نگرش آنها نسبت به کشاورزی پایدار با مدیریت بهینه رابطه معنی‌داری وجود دارد.

شریفی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر پایداری نظام کشت گلخانه‌ای در منطقه جیرفت و کهنوج" بیان می‌دارند که نتایج تحلیل رگرسیونی حاکی از آن بود که در حدود ۵۳/۹ درصد از تغییرات سطح پایداری کشت گلخانه‌ای را پنج متغیر سطح دانش کشاورزی پایدار، سطح تحصیلات، نگرش به کشاورزی پایدار، میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی — ترویجی و سابقه فعالیت گلخانه‌ای تبیین می‌نمایند.

عبداللهی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان "اندازه‌گیری کارایی فنی و عوامل مؤثر بر آن در تولید خیار گلخانه‌ای" بیان می‌دارند متغیرهای نوع کشت و تجربه‌ی مدید به ترتیب اثر مثبت و منفی و معنی‌دار روی عدم کارایی مدیریتی گلخانه دارند.

برزگر و اللهیاری^۱ (۲۰۰۵) در تحقیقی با عنوان "ارزیابی گلخانه‌های استان چهارمحال و بختیاری" به این نتیجه دست یافتند که مواردی مانند نقش میزان تحصیلات بهره‌برداران در افزایش موفقیت، گذراندن دوره‌های آموزشی علمی و تخصصی گلخانه‌داری و نظارت بر اعطای وام و سایر منابع تأمین مالی، شرط موفقیت تولید در کشت‌های گلخانه‌ای می‌باشد.

هروی^۲ (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای به "بررسی انواع هزینه‌های احداث گلخانه (آماده سازی زمین قبل از کاشت، آبیاری، آماده سازی زمین بعد از احداث گلخانه، کاشت، نیروی انسانی و هزینه‌های بسته‌بندی و حمل و نقل)" پرداخت و به این نتیجه رسید که در توسعه کشت‌های گلخانه‌ای، مسائل و محدودیت‌های مالی و اعتباری از اهمیت بالایی برخوردار است.

^۱ Barzegar & Allahyari

^۲ Heravi

هال^۱ (۲۰۰۳) "سودآوری گلخانه‌ها از طریق بهبود فرآیندهای قیمت‌گذاری" را مد نظر قرار داده است و ضمن اینکه تصمیمات مربوط به قیمت‌گذاری را یکی از مشکل‌ترین موارد تصمیمات مربوط به بازاریابی محصولات گلخانه‌ای می‌داند، عدم وجود اطلاعات کافی از تولیدات و هزینه‌های تولید و قیمت‌های رقبا و همچنین فاصله زمانی لازم برای تولید و روانه کردن محصول به بازار را از موانع عمده توسعه کشت‌های گلخانه‌ای معرفی می‌کند و تنها راه ممکن برای موفقیت را استفاده از اطلاعات گذشته و اطلاعات مربوط به بودجه‌بندی منطقی آینده و یک استراتژی قیمت‌گذاری مناسب که با تصمیم بودجه‌بندی هماهنگ باشد، می‌داند.

روش‌شناسی تحقیق

نوع تحقیق حاضر، کاربردی از نوع توصیفی - همبستگی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل صاحبان گلخانه‌های استان ایلام به تعداد ۵۰ نفر بودند. حجم نمونه با استفاده از روش سرشماری ($n=50$) محاسبه گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بود که روائی ظاهری و محتوایی آن با نظر اساتید مربوطه تایید گردید. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ($\alpha=0.763$) تعیین شد. داده‌های تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS ۲۲ در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش آمار توصیفی از میانگین، درصد، فراوانی، انحراف معیار و ضریب تغییرات و در بخش آمار تحلیلی جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد.

یافته‌ها

بر اساس نتایج تحقیق، طیف سنی افراد مورد مطالعه در تحقیق حاضر، ۲۸ تا ۴۹ سال می‌باشد. که ۴۶ درصد آنها در رده سنی بالاتر از ۴۰ سال قرار دارند و سابقه فعالیت ۴۶ درصد آنها بین ۵ تا کمتر از ۱۰ سال می‌باشد. همچنین سطح تحصیلات ۳۶ درصد آنها دیپلم و پایین‌تر است (جدول ۱).

جدول ۱: توزیع فراوانی افراد نمونه مورد مطالعه بر حسب ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای

متغیر	گروه	فراوانی	درصد
سن	کمتر از ۳۰ سال	۱۰	۲۰
	۳۰-۴۰ سال	۱۷	۳۴
	بالاتر از ۴۰ سال	۲۳	۴۶
	جمع کل	۵۰	۱۰۰
سابقه فعالیت گلخانه‌ای	کمتر از ۵ سال	۱۴	۲۸
	۵ تا کمتر از ۱۰ سال	۲۳	۴۶
	۱۰ تا کمتر از ۱۵ سال	۱۳	۲۶
سطح تحصیلات	جمع کل	۵۰	۱۰۰
	دیپلم و پایین‌تر	۱۸	۳۶
	فوق دیپلم	۸	۱۶
	لیسانس	۱۵	۳۰
	فوق لیسانس و بالاتر	۹	۱۸
جمع کل	۵۰	۱۰۰	

نتایج حاصل از بررسی ضریب همبستگی پیرسون

بر اساس نتایج حاصل از بررسی ضریب همبستگی پیرسون بین عوامل اقتصادی، حمایت دولت، زیرساختی و آموزشی با توسعه کشت گلخانه‌ای رابطه مثبت و معناداری برقرار است (جدول ۲).

جدول ۲: نتایج همبستگی متغیرهای تحقیق بر اساس ضریب همبستگی پیرسون

Sig	r	متغیر وابسته	متغیر مستقل
۰/۰۰۰	۰/۴۲۳*	توسعه کشت گلخانه‌ای	عوامل اقتصادی
۰/۵۰۶	۰/۱۱۶		عوامل اقلیمی
۰/۹۸۸	۰/۰۰۳		عوامل روانشناختی
۰/۰۰۰	۰/۶۷۵**		عوامل حمایتی
۰/۰۰۳	۰/۴۸۶**		عوامل زیرساختی
۰/۰۰۰	۰/۶۵۴**		عوامل آموزشی

سطوح معنی داری * $\text{sig} \leq 0.05$ و ** $\text{sig} \leq 0.01$

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون

در تحقیق حاضر به منظور اندازه‌گیری تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد. بر اساس نتایج بدست آمده از تحقیق، ضریب همبستگی چندگانه ۰/۸۹۱، ضریب تعیین ۰/۷۹۳ و ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۷۶۵ می‌باشد و در سطح معنی داری ($\text{Sig} = 0.000$)، مقدار F بدست آمده (۲۸/۷۴۳) نیز نشان از خوب بودن برازش مدل انتخابی دارد. بنابراین می‌توان گفت عوامل موجود در مدل ۷۶/۵ درصد از واریانس کل متغیر وابسته را تبیین می‌نمایند. با توجه به ضرایب استاندارد نشده می‌توان گفت رابطه بین متغیرهای حمایت دولت، عوامل آموزشی، اقتصادی و زیرساختی با متغیر وابسته توسعه کشت گلخانه‌ای، مثبت و معنادار است. و با در نظر گرفتن ضرایب استاندارد شده نیز مشخص گردید عوامل اقتصادی با ضریب ۰/۴۴۷ بیشترین تأثیر را در تبیین متغیر وابسته توسعه گلخانه‌ای داشته است (جدول ۳).

جدول ۳: ضرایب تعیین متغیرهای تاثیرگذار بر متغیر وابسته در رگرسیون

متغیر	B	S.E	Beta	t	Sig
حمایت دولت (X_1)	۰/۲۸۵	۰/۰۷۷	۰/۳۶۵	۳/۷۱۳	۰/۰۰۱
عوامل آموزشی (X_2)	۰/۳۷۵	۰/۱۳۹	۰/۳۱۵	۲/۶۹۱	۰/۰۱۲
عوامل اقتصادی (X_3)	۰/۲۴۴	۰/۰۴۸	۰/۴۴۷	۵/۰۶۹	۰/۰۰۰
عوامل زیرساختی (X_4)	۰/۲۵۷	۰/۰۸۹	۰/۳۱۱	۲/۸۸۶	۰/۰۰۷
عدد ثابت	۱۰/۸۲۷	۱/۷۶۶	-	۶/۱۳۰	۰/۰۰۰

سطوح معنی داری * $\text{sig} \leq 0.05$ و ** $\text{sig} \leq 0.01$

بنابراین معادله خطی رگرسیون به شرح زیر می‌باشد:

$$y = a + b_i x_i \quad (i=1,2,3,4)$$

$$Y = 10.827 + 0.285 x_1 + 0.375 x_2 + 0.244 x_3 + 0.257 x_4$$

بحث و نتیجه گیری

بررسی ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون نشان داد، بین دو متغیر حمایت دولت و توسعه کشت گلخانه‌ای، رابطه مثبت و معناداری برقرار است که این یافته با نتایج تحقیقات غنچی و همکاران (۱۳۸۹)، اسدی و همکاران (۱۳۸۸)، مردانزادی و همکاران (۱۳۸۷)، مهرابی بشر آبادی (۱۳۸۷) هم سو می‌باشد. همچنین نتیجه بررسی ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر عوامل آموزشی و توسعه کشت گلخانه ای نشان داد بین دو متغیر مذکور رابطه مثبت و معناداری برقرار است و نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نیز وجود این رابطه را تایید می کند. این یافته با نتایج تحقیق شریفی (۱۳۸۷) هم سو می‌باشد. بررسی نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون نشان از وجود رابطه مثبت و معنادار بین دو متغیر عوامل اقتصادی و توسعه کشت گلخانه‌ای دارد. نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات لارتنی (۱۳۹۳) مطابقت دارد. بررسی نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون نشان داد بین دو متغیر عوامل زیر ساختی و توسعه کشت گلخانه‌ای نیز رابطه مثبت و معناداری برقرار است. که این یافته با نتایج تحقیقات غنچی و همکاران (۱۳۸۹) و اسدی و همکاران (۱۳۸۸) هم سو می‌باشد.

لذا با توجه به یافته‌های تحقیق و نقش عوامل حمایتی، آموزشی، اقتصادی و زیرساختی در توسعه کشت گلخانه‌ای موارد زیر پیشنهاد می گردد:

- اعطای تسهیلات کم بهره با شرایط بازپرداخت مطلوب به متقاضیان جهت تاسیس، توسعه و تجهیز گلخانه.
- نظارت بیشتر مسئولین بر هزینه کردن وام‌های دریافتی توسط دارندگان گلخانه
- حمایت دولت از تولیدکنندگان محصولات گلخانه‌ای با فراهم آوردن بازار مناسب جهت فروش محصولات و دسترسی به نهاده‌ها با قیمت ارزان.
- فراهم سازی زمینه لازم جهت صدور محصولات گلخانه‌ای و علی الخصوص محصولات خارج از فصل و گل و گیاه زینتی به کشورهای همجوار.
- ایجاد مراکزی کارآمد جهت توسعه خدمات مشاوره‌ای و آموزشی برای متقاضیان تاسیس گلخانه و یا گلخانه دارن موجود.

منابع

- آمارنامه سازمان جهاد کشاورزی استان ایلام. (۱۳۹۰).
- اسدی، ع. س. م.، عبدالله زاده، غ.، و قره قانی، الف. (۱۳۸۸). تحلیل عوامل بازدارنده توسعه کشت‌های گلخانه‌ای (مطالعه موردی استان اصفهان). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۰، شماره ۱، صص ۹۵-۱۰۵.
- باقی، س. پ.، و مزرعه فراهانی. (۱۳۹۴). مطالعه عوامل موثر در ضرورت توجه به کشت گلخانه ای و گیاهان دارویی (راهکاری جهت مدیریت اراضی کوچک و خرد کشاورزی). سومین همایش سراسری محیط زیست، انرژی و پدافند زیستی، تهران: موسسه آموزش عالی مهرآوند، گروه ترویجی دوستداران محیط زیست.

http://www.civilica.com/paper-ECONFO3_2_44.html

- بی نا. (۱۳۹۰). توصیه‌های فنی مراحل احداث گلخانه. مجله کشاورزی و غذا، شماره ۶۶، ص ۸.
- حسنی، س.، و فاضل اشرفی، ص. (۱۳۸۶). شرایط بستر کاشت مناسب و بررسی معضلات تولید صیفی جات در محیط‌های گلخانه‌ای. اولین کارگاه فنی ارتقای کارایی مصرف آب با کشت محصولات گلخانه‌ای استان کرمان، صص ۲۵-۱۲.
- رحمانی، ح.، نورکی، ف.، و برادران، م. (۱۳۹۱). ارزیابی عوامل مؤثر بر مدیریت بهینه گلخانه‌های صیفی استان خوزستان. مجله علوم و فنون کشت‌های گلخانه‌ای، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۹۹-۸۹.

- شریفی، ا.، رضایی، ر.، و برومند، ن. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر پایداری نظام کشت گلخانه‌ای در منطقه جیرفت و کهنوج. مجله تحقیقات اقتصاد در توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۲، شماره ۱، صص ۱۵۲-۱۴۳.
- شریفی، ا. (۱۳۸۷). بهره‌برداری بهینه از منابع آب و خاک با توسعه کشت گلخانه‌ای (سبزیجات و صیفی‌جات). مجله دام و کشت و صنعت، شماره ۱۰۵، صص ۶۰-۵۹.
- غنجی، م.، خو شنودی‌فر، ز.، و ایروانی، ه. (۱۳۸۹). تحلیل مؤلفه‌های بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان ورامین). مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال سوم، شماره ۳، صص ۹۳-۸۳.
- مرادنژادی، ه.، ایروانی، ه.، شعبانعلی فمی، و ح.، کافی محسن، س. م. (۱۳۸۷). تحلیل عوامل محیطی مؤثر بر موفقیت کارآفرینان واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران. مجله علوم کشاورزی ایران، ویژه اقتصاد و توسعه کشاورزی، دوره ۳۹-۲، شماره ۱، صص ۲۵-۱۹.
- مهرابی بشرآبادی، ح. (۱۳۸۷). بررسی اقتصادی تولید محصولات گلخانه‌ای در استان کرمان. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، سال دوازدهم، شماره ۴۴، صص ۳۸۴-۳۷۳.
- لارتنی، س. (۱۳۹۳). بررسی نقش مدیریت مشارکتی در کارآفرینی سازمان‌های کشاورزی شهرستان ایلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، صص ۱۲۷.
- Barzegar R., and Allahyari J. (۲۰۰۵). Assessing greenhouse of Chahar Mahal Bakhtiary Province. 1st Congress, In: Proceeding of Study on Greenhouse Cultivation Problems and Challenges. Management and Planning Organization of Esfahan Province, Esfahan, pp ۳۴-۳۹ (In persian).
- Hall, C. H. (۲۰۰۳). Issues affecting profitability of the nursery and greenhouse industry. University of Tennessee Press.
- Heravi A. (۲۰۰۵). Study on establishment costs of cucumber greenhouse production. First Congress, In: Proceeding of Study on Greenhouse Cultivation Problems and Challenge, Management and Planning Organization of Esfahan Province, Esfahan, pp ۷۲-۸۳.